

Nu & Då

FÖR MEDLEMMAR I VÄSTERVÅLA (SOCKEN) HEMBYGDSFÖRENING

ISSN 2004-1934

”För en levande landsbygd med känd historia”

Nr 3. 2022. Årgång 6

Många besökare på hembygdsgården

I år var vi flera hundra som gladdes åt att åter kunna fira midsommar på hembygdsgården. Även Hembygdens dag och eftermiddagarna med Öppet hus drog många besökare. Föreningen erbjöd inte bara trivsamt samvaro med kaffe och fikabröd utan även nya sevärdheter. I huvudbyggnaden fanns till exempel

tack vare en ny donation hembygdsdräkten för män och i Nötbackslögen en förtämlig fotoutställning anordnad av Mats Källstig och Michael Lindholm. På hemsidan kan man som månadsbild för juli se ett av fotona, taget när flygarlegendaren Albin Ahrenberg gästade Ängelsberg 1948 och erbjöd allmänheten en kort flygtur med sitt tremotoriga Junkersplan.

Kaffeserveringen är kanske hembygdsgårdens viktigaste attraktion. Här är det Stefan Olsson samt Linnea och Christina Söderkvist som står för den vid en av dagarna med Öppet hus.

I början av juli var det som att himlen åter speglades på fälten i Ombenning. Det visade sig att Bröderna Holmström odlade oljelin, för första gången sedan 1990-talet.

Läs om en annan vacker växt i Västervåla på sidan 4.

Kalendarium

10 september kl. 10.00. Kyrkogårdsvandring. Vandringen avslutas på hembygdsgården.

1 oktober kl. 10.00. Höststäddag på hembygdsgården.

Datum ännu inte spikat. Kvällsföredrag.

27 november (första advent). Adventskaffe.

Ett av temana i årets fotoutställning på hembygdsgården var *Transporter*. Det temat återfanns också i Lillstugan. Mer om Lillstugan på sidan 2. Foto: Åsa Eriksson

I somras låg ångfartyget Runn tidvis vid bryggan i Ängelsberg och det gick turer till Smedjebacken via Strömsholms kanal. Tidigare trafikerades kanalen med många båtar. Det fanns postbefordran med ångbåt och ångbåtspostexpeditioner ombord med särskilda stämplaner. Se exempel på sidan 3. Foto: Jan Emmervall.

Tack till alla som bidragit till detta nummer. Särskilt tack till Johan Ahlén samt till Björn Clasénius för slutredigering. Nästa nummer beräknas till december 2022.
Lisbeth Jonsson

Utgivare: Västervåla Hembygdssförening
Bankgiro: 5619-7783
Webbsida: www.hembygd.se/v-sterv-la-hembygdssf-rening

Redaktion:
Lisbeth Jonsson • lisbeth@emmervall.se • 070-2715972.
Ansvarig för text och foto om inte annat anges.

Tryck: Graf & Bild, Västerås

Lillstugan är invigd

Åsa konstaterar nöjt att det blivit litet stökigt i Lillstugan. Det var meningen: att barn skall känna sig hemma och leka.

- De makalöst fina proportionerna!

Svaret kommer spontant när jag frågar Åsa Eriksson vad som fick henne att uppmärksamma den tidigare smedjan i utkanten av Ombenning.

Åsa har varit projektledare för att hembygdsgården utökats med en Lillstuga. Hon framhåller att det varit många goda krafter som bidragit till att stugan nu står på plats. Att det skulle bli en stuga för barn var en idé som växte fram efter hand. Från början var det alltså själva stugan som väckte hennes intresse.

Det har varit många steg på vägen innan projektet kunde avrundas med en välbesökt invigning i början av juli. Att byggnader skulle rivras i samband med att järnvägens driftplats Ombenning kom till; att Jan Brusling skänkte stugan till hembygdsföreningen; att föreningen var framgångsrik i ansökningar för pengar till projektet och inte minst de många insatserna av frivilliga för att flytta, bygga upp och inreda huset.

Golvet är gjort av plankor från en tall som stod på platsen för stugan. Under det senaste året har det behandlats med linoljesåpa fem gånger och har nu en mycket vacker yta. Möbler, leksaker och spel har kommit till via donationer och inköp på auktioner och loppmarknader.

Vid invigningen klippte Jan Brusling ett blågult band och därefter var det fritt fram för barn och vuxna att utforska interiören.

Med inspiration från 1700-talet

När man kliver in i Lillstugan dras blicken till ett konstverk på den motsatta väggen. Det är fyllt av vackra växter, fåglar, insekter och andra kryp. Vid närmare betraktande ser man att underlaget vare sig är papper eller vanlig målarduk.

Konstnären är Eva Badenhorst. Vid ett besök i Evas ateljé får vi veta att hon målar på väderbiten linnepresenning. Hon rollar över med vit takfärg och

ritar mönster på fri hand. Sedan använder hon torrpigment i lasyrolja för att få fram motiven.

Eva tillbringar årets varma månader i Fågeltäppan, ett gammalt kyrkotorp snett bakom kyrkan. Resten av året bor hon i Stockholm eller i Sydafrika, där maken Johan växte upp. Västervåla känner hon väl till sedan barndomen. Hennes morfar Karl Wilhelm Andersson bodde som barn 1903 - 1914 i Fågeltäppan, med sin fostermor Amanda Kristina. Hon hade vuxit upp där, flyttat med sin förste make till Västerfärnebo, men återvänt när maken gick bort. Som artonåring flyttade Karl Wilhelm till Stockholm. Amanda Kristina bodde

kvar och stället stannade i släkten.

Evas motiv är inspirerade av bilder från 1700-talet. Det var en period då man särskilt fascinerades av naturens mångfald. Resultaten är mycket dekorativa. Hon sålde tidigare en hel del i Drottningholms teaterbod i 1700-talsmiljö. Nu hittar kunderna henne främst via Instagram.

Ovan t.v. Målningen i Lillstugan. Foto: Eva Badenhorst. T.h. Eva i sin ateljé, tidigare lagården i Fågeltorpet.

Bygdekunskap via posthistoria

Frimärkssamlande, som annat samlande, handlar ofta om att fylla luckor. Att söka sådant som inte redan finns i den egna kollektionen. Sverige är därvidlag ett av de svåraste länderna i världen att samla. Så bra att det därför numera tänks i nya banor.

Svårt att samla Sverige komplett

Sverige är svårt om man önskar sig ett exemplar av varje frimärke som givits ut sedan starten söndagen den första juli år 1855, eller ens om man vill begränsa sig till de första 100 åren. Problemet ligger inte i *den gula treskillingen*, som är känd i endast ett exemplar, för den är ett feltryck och hör därmed inte till den ordinarie frimärksutgivningen. Det beror i stället på de två märken, av 55 och 80 öres valör i medaljong-serien med Gustav V som gavs ut år 1918. Endast ett fåtal hann säljas innan upplagan drogs in och de betingar därför höga priser. Ett exemplar kan kosta 20 000 kronor. Det gör Sverige svåransamlat. Andra teman för att samla Sverige har därför utvecklats, med mer möjliga anspråk på att bli komplett, inte sällan baserat på en viss emission.

Emissioner är serier av frimärken med samma utseende i flera olika valörer och som givits ut under ett visst antal år, exempelvis Oscar II. Den varade från 1885 när portot sänktes från 12 till 10 öre, till år 1910, då en ny emission gavs ut, flera år efter kungens död. Andra emissioner är till exempel vapentyp, ringtyp och medaljong. Ett tema kan därför vara att samla Oscars-märken avstämplade samtliga 365 datum under ett visst år. Eller vapentypmärken med stämplat från alla Sveriges städer.

Så mycket roligare med hembygdsfilateli

En mycket uppskattad gren av Sverige-samlande har kommit att utvecklas; hembygdsfilateli. Varför inte samla sådant som hör till den egna bygden? Sådant som kan vara spännande och möjligt att få tag i, som ger mer utbyte än att bara fylla luckor, som inte behöver kosta en förmögenhet och som kan innebära ny och fördjupad kunskap för en större krets. Den egna ortens namn och poststämpelns tidsangivelse har därför blivit det som drar uppmärksamhet till sig, i enklaste form läsbart på ett avblött löst frimärke eller i bästa fall komplett på en bevarad försändelse med datum, avsändare och gediget innehåll.

Frimärkssamlande - en kulturgärning

Entusiaster inom områdena postal dokumentation och posthistoria kan numera bidra till väsentlig kunskap för alla hembygdsintresserade. Frimärkssamlande kan därmed ses som en kulturgärning av format.

Helt utan rariteter är inte hembygdsfilatelin. Vissa stämplat, till exempel, är mer ovanliga än andra, det gäller även vårt område. Hembygdsföreningen lägger gärna upp bilder på vad som finns från Ängelsberg med omnejd, men här visar vi några lite mer ovanliga stämplat.

T. v. Ringtyp 12 öre, stämplat med PKXP NR 37. PKXP är kort för postkupéexpedition. Numret anger att det är stämplat ombord på tåg mellan Tillberga och Kärrgruvan.

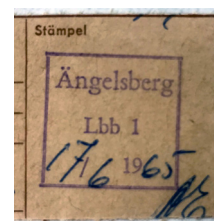
T. h. Oscar II 10 öre. Stämplat med ångbåtspostexpedition (PXP) No. 109. Från 1886 använd ombord på ångfartyg på linjen Stockholm - Smedjebacken. Från 1892 endast Ängelsberg - Smedjebacken.

Snyten. Vissa vykort från Ängelsberg fick den avgångsstämpeln.

Här har 38 kr betalats för veckotidningen *Röster i radio-TV*. Lantbrevbärare 1, utgående från Skommarbo, kvitterade beloppet.

T.v. En kortlivad gummistämpel. Nogsamt signerad av postiljon Arne Engström (AE, till vänster).

T.h. En kvadratisk stämpel som syns här sattes stundtals på frimärken. Sådant är riktigt ovanligt.

För mer information, se: <http://sdb.jkppf.se>. Det är hembygdsfilatelisternas stämpeldatabas.

Text och bildkälla: Johan Ahlén.

Växter i Våla

‘Pipar Hans’ ros - Grönt kulturarv

För två år sedan blev en tidigare Västervålabo odödlig genom att ha givit namn till en ros. Det var Pipar Hans som runt förra sekelskiftet bodde i Lilla Skommarbo. Sedan år 2020 kan man nämligen köpa en sortäkt ros med beteckningen ‘Pipar Hans’. Rosen är utnämnd till Grönt kulturarv och finns i den Nationella genbanken i Alnarp. Genbanken innehåller 300 sorters rosor, av vilka tio utsetts till Grönt kulturarv.

‘Pipar Hans’ ros växer i Lilla Skommarbo, men även i Halvarsviken i trädgården hos Anders Olsson och Ing-Marie Carlsson. Den kom dit från Lilla Skommarbo via Pipar Hans dotter Britta, efter det att hon gift sig med Anders farfar.

Kriterier för grönt kulturarv

I Halvarsviken har man inte bara vårdat växterna i trädgården utan även växternas historia. Anders pekar bland annat ut ett päronträd med anor från 1600-talet. Just berättelsen är viktig för att bli ett grönt kulturarv. Det ska finnas en historia och belägg att en viss växt odlats före 1940, 1950 eller 1960, beroende på växtslag. Grönt kulturarv har kommit fram inom *Pom*, som står för *Program för odlad mångfald*. Det är ett program för att bevara den genetiska mångfalden bland de odlade växterna. *Pom* har koordinerats via Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp. Under perioden 2005–2010 samlade man in material och sedan ägnades de kommande tio åren åt att odla och utvärdera det. Det räckte inte med historia, det skulle också vara ett odlingsvärt material.

Ovan. Ing-Marie vid rosbusken. I slutet av juli är den utblommad, men kan ändå ge fortsatt inspiration till den berättelse om Pipar Hans och rosens möjliga resa från Leksand som är i vardande. T.h. Blommorna är varmt karminröda till ceriserosa och starkt väldoftande. Foto: Ing-Marie Carlsson.

Trädgårdslyftet

En av dem som var aktiv i insamlandet var Maria Löfgren, tidigare museitrdgårdsmästare vid Vallby Friluftsmuseum. Hon besökte trädgården i Halvarsviken i samband med projektet *Trädgårdslyftet*, där Ing-Marie var mycket engagerad. Inom projektet genomfördes guidningar och kurser. Det omfattade tre trädgårdar i vårt närområde, i Halvarsviken, Odensnäs och i Karbenning.

‘Pipar Hans’ - berättelse och odlingsvärde

För ‘Pipar Hans’ ros finns både foton och inte minst muntlig tradition som styrker dess odlingshistoria. Pipar Hans egen berättelse startar i Leksand. Fadern var soldaten Hans Pipare, ett namn som anger att han var flöjtspelare¹. Pipar Hans lämnade Leksand i trettioårsåldern och arbetade som byggmästare på ett valsverk i Ramnäs, dit familjen flyttade 1870. Gården i Lilla Skommarbo köpte han på äldre dagar.

Huruvida rosen kom med från Leksand eller kanske från Ramnäs har inte gått att få fram, men frågan sätter fantasin i rörelse. Kanske Pipar Hans familj tog med sig en älskad ros då de lämnade Leksand? Kanske bad de någon besökande släkting ta med sig den efter flytten?

Vad gäller odlingsvärde tycks ‘Pipar Hans’ ros kvala in med råge. På SLU:s externwebb beskrivs den som ”en av de vackraste och mest lättodlade rosorna med de gammaldags buskrosornas allra bästa egenskaper”.

År 2021 utsågs den tillsammans med ytterligare två rosor till *Årets ros*.

Ing-Marie är i full färd med att skriva ned en berättelse om Pipar Hans och rosens tänkta resa från Dalarna, så det ska inte dröja alltför länge innan det är möjligt att läsa mer om detta. Och kanske vi i framtiden får se rosen växa på hembygdsgården?

Tills vidare, för mer om Grönt kulturarv och ‘Pipar Hans’ ros:

- ‘Pipar Hans’ | Externwebben (slu.se)
- Pipar-Hans ros och Friarstigen - YouTube
- <https://vaxtforum.se/aktuellt/trippel-i-arets-ros-2021/>
- Berättelser från västmanländska trädgårdar. Årsbok 2012. Västmanlands länsmuseum och Västmanlands hembygdsförbund.

¹Svenska Akademiens ordbok och www.soldatregistret.se

